

Pasi Sahlberg

FINSKE LEKCIJE

**Šta svet može da nauči iz
obrazovnih reformi u Finskoj?**

Naslov originala: Finnish Lessons, What can the world learn from educational change in Finland?

© Copyright by Teachers College, Columbia University,
First published by Teachers College Press, Teachers College,
Columbia University, New York USA. All Rights Reserved.

© za srpsko izdanje NOVOLI, Beograd, 2013.

Prevod: Ivan Kunst

Lektor: Vladimir Radojčić

Korektor: Lenčica Radojčić

Korice: Saša Živaljević

Za izdavača: Igor Radojčić

Sva prava zadržana. Doštampavanje i objavljivanje u celosti kao i
u segmentima samo uz dozvolu izdavača.

Pasi Sahlberg

FINSKE LEKCIJE

**Šta svet može da nauči
iz obrazovnih reformi u Finskoj?**

Novoli
P U B L I S H I N G

Za Einara Frithiof Sahlberga (1895–1977)

Osećam vreme se menja
Vidim svuda oko sebe
Ne osećaš li dah novog vremena?
Ne prepoznaješ li taj zvuk taj zvuk?
I zemlja se polako okreće
Polako okreće, polako menja.

Nil Jang, Grmljavina (2011)

PREDGOVOR

Nezavršeni posao

Sovjetsko lansiranje Sputnjika, sredinom 20. veka, doprinelo je uvođenjem izmena u prirodnim naukama i matematici u školama u SAD. Osamdesetih i devedesetih godina procvat japanske ekonomije i drugih azijskih ekonomskih čuda, podstakli su preslikavanje japanskih obrazovnih metoda, strožiji način rada škole, povećanje standardizovanog testiranja kao i veći broj časova tokom školske godine. Razvoj ekonomija Indije i Kine navela su poslednjih decenija komisije i inicijative u SAD da se zauzimaju za učenje veština primerenih 21. stoleću, strožijim zahtevima za kurikulumom, zajedničke nacionalne standarde, još više testiranja, veću konkurenciju među nastavnicima i školama kao i više truda oko svakog pojedinca. Uprkos svemu, u poslednjih 25 godina, standardi i rezultati američkih nastavnika i škola stalno su opadali u poređenju s međunarodnim merilima. Tokom dve decenije obrazovnih reformi SAD su, kao i mnoge druge anglo-američke države, nastavile da budu primer Ajnštajnovе definicije ludila: nastavljaju da rade isto, očekujući drugačije rezultate. Sila, pritisak, sramota, uplitanje s vrha, tržište, konkurencija, standardizovanje, testiranje, jednostavniji i brži ulazak u nastavničku struku, zatvaranje škola sa slabim uspehom, otpuštanje nastavnika i direktora bez rezultata, zapošljavanje neiskusnih nastavnika i otvaranje novih škola, su stavke reforme koja dve decenije pokazuje neuspehe u anglosaksonskim zemljama, a ponovo se forsiraju i nameću još jače i odlučnije.

Nemilosrdna trka do vrha

Kritičara ima mnogo. Majkl Fulan, savetnik za međunarodne promene, predviđa da će strategija „trka do vrha“ koju je pokrenuo predsednik Obama s namerom da poboljša 5000 škola s najlošijim uspehom u zemlji, uklanjanja prepreka za osnivanje ugovornih škola kao i uvođenje mera kao što su plate prema rezul-

tatima kao podsticaj poboljšanja kvaliteta rada nastavnika, završiti neuspehom (Fulan, 2011). Ta strategija, prema njegovim rečima ne poklanja dovoljno pažnje razvijanju sposobnosti direktora i nastavnika da napreduju zajedno, kao delovi jednog sistema. Ona se bazira na pogrešnoj teoriji da se kvalitet rada nastavnika može poboljšati sistemom konkurentnih nagrada, a oslanja se na nece-lovit model upravljanja na osonovu koga svako upravlja svojom jedinicom, odgovara za rezultate i takmiči se sa svojim kolegama, stvarajući podele, zatvorene grupe, ali i nedostatak sposobnosti i želje stručnjaka za uzajamnim pomaganjem.

Bivša pomoćnica ministra obrazovanja SAD Dajen Ravitč, takođe, je kritična prema „užasnom planu obrazovanja“ Baraka Obame, koji smatra lošijim od prethodnog plana, koji je često bio ismevan. „Nijedno dete ne sme da bude zapostavljeno“ (Ravitč, 2010.a). U njemu se govori o ugovornim školama, iako činjenice pokazuju da one ne daju dosledno, a ni u proseku, bolje rezultate od javnih škola pojedinih okruga, jer samo „privuku najbolje učenike iz siromašnih zajednica“, ostavljajući ostale da se snalaze (Ravitč, 2010.a). Za to vreme plaćanje prema učinku povezuje nastavničke plate sa rezultatima postignutim na loše osmišljenim testovima sumnjive ispravnosti i „narušava timski duh“ među stručnjacima koji bi, umesto toga, „morali da dele svoje znanje“. Reforma je, zaključuje Ravitč, „loša, represivna i potpuno neosetljiva na stvarne probleme sa kojima se nastavnici suočavaju“.

Profesor Jong Zao, vodeći američki stručnjak za reformu obrazovanja u Kini i jugoistočnoj Aziji, ističe da Kina, koja je najveći ekonomski konkurent SAD, decentralizuje i u svoj kurikulum, uvodi različite oblike procena i podstiče lokalnu autonomiju i inovativnost. Dok vrši decentralizaciju, zaključuje Zao, a dok Singapur podstiče kreativno okruženje na načelu „manje podučavanja, više učenja“, obrazovanje SAD uporno se „kreće prema autokratiji, dozvoljavajući vlastima da određuju šta i kako učenici treba da uče i šta bi škole trebalo da podučavaju“ (Zao, 2009, str. 40).

U kulturi, politici i poslovnom svetu, kao i na polju obrazovne reforme, mnoge anglo-američke kulture i društva postala su opsednuta svime što je veće, zahtevnije, teže, brže i moćnije. Firme koje žrtvuju bezbednost svojih klijenata radi kratkotrajnu ber-

zanske vrednosti; poslovni svet koji prekomernim i opasnim nastojanjima povećanja profitabilnosti izaziva ekološke katastrofe; finansijski slomovi prouzrokovani astronomskim iznosima nenaplativih dugova; stručnjaci za obnavljanje poslovanja koji prouzrokuju proizvoljne podele postavljanjem nerealnih ciljeva razvoja i proizvoljnim kvotama otpuštanja zaposlenih. To su posledice nestrpljenja, oholosti, bahatosti i pohlepe koji obeležavaju najgoru vrstu poslovanja. Neuspeh, otkazi, konkurencija i zatvaranje škola su obrazovni ekvivalent neodrživih promena u poslovnom svetu. Ono što time dobijamo je preuveličana, naduvana i veštački poboljšana stereoidna obrazovna reforma.

Treći i četvrti put napretka

Najgori deo pokreta stereoidne obrazovne reforme ublažen je u drugim anglo-američkim zemljama, i to verzijama reformi s manje negativnih posledica. Politički ciljevi te želje za napretkom u osnovama pismenosti, matematike i prirodnih nauka sprovođenjem testiranja i tu se nameću neumoljivom strogoćom, ali rasprava o poboljšanju nije toliko oštra a nivo stručne podrške, u obliku boljih materijala, većih sredstava i boljeg školovanja, je viši.

Pre otprilike jedne decenije u Engleskoj, nedavno (ali na nešto drugačiji način) u Ontariju, Kanadi i Australiji predložen je i zagovaran model koji možemo da stavimo između i van potpune strukovne autonomije 70-ih i bednih, škrtih, standardizovanih reformi vođenih tržištem koje su obeležile Englesku početkom 90-ih, a kasnije i druge zemlje.

„Treći put“ obrazovne promene viđen u tim modelima nudi dvostruki obrt u odnosu prema nametnutom steroidnom reformnom pokušaju:

- Jasno isticanje moralnog cilja obrazovanja
- Predanost razvoju sposobnosti

Ove komponente sa stručnog stanovišta izgledaju uverljivije i podsticajnije od onih u reformama koje su proganjale i nadvladale

nastavničku struku. Ali u stvarnosti one su i dalje problematične.

Prvo, hvalevredno isticanje moralnih ciljeva u reformama „trećeg puta“ se u praksi potvrđuju kao isti moralni cilj bez obzira na kulturu, zemlju ili kontekst, podizanje praga i smanjivanja razlika u uspehu kako bi se poboljšali rezultati testova iz pismenosti i matematike (povezanih s nametnutim ciljevima uspeha na nivou sistema). Bez obzira na to da li se radi o Ontariju, Australiji, Bermudskim ostrvima ili Mančesteru u Engleskoj, cilj ili moralna svrha su skoro isti. Zemlje i kulture se možda razlikuju, ali slajdovi u prezentacijama u *Powerpointu* su uglavnom isti. U modelu „trećeg puta“ ljudi ne definišu niti razvijaju zajedničke vizije i moralne ciljeve. Oni nemaju sopstvene vizije. Oni ih pozajmljuju od drugih ljudi.

Drugo, iako je „treći put“ posebno posvećen razvijanju sposobnosti, on često izvrće značenje pojma „ljudi sa sposobnostima“ i odbija ljude od plemenitih ciljeva koji se u njemu nalaze. Ideja razvijanja sposobnosti prvi put se pojavila u kontekstu zemalja u razvoju. Slično kao i pojam i strategija organizovanja zajednice, pojam razvijanja sposobnosti značio je pomoći zajednici da pomogne sama sebi. Bio je to humanistički i osnažujući pojam usmeren na pomaganje ljudima u dostizanju sopstvenog cilja. Međutim, u politici „trećeg puta“ razvijanje sposobnosti često se pretvaralo u nešto drugo, u osposobljavanje ljudi za određene strategije čija svrha je dostizanje ciljeva odgovornosti nastavnika koje su nametnuli drugi.

U modelu „trećeg puta“ razvijanje sposobnosti odnosi se na pripremanje za izvršenje ciljeva obrazovne politike. U modelu „četvrtog puta“ koji se odlikuje nadahnućem, inovativnošću i zajedničkom odgovornošću, kao što smo svojim radovima pokazali Denis Širli i ja, na primeru uspešnih modela Finske i Alberte u Kanadi, razvijanje sposobnosti više se odnosi na samostalno upravljanje rastom i razvojem (Hargrivi i Širli, 2009). Kratko i jasno: „treći put“ odnosi se na pozajmljivanje i postizanje ciljeva koje su postavili drugi, a „četvrti put“ podrazumeva zajedničko vlasništvo i razvoj ciljeva određene zajednice.

Put severne svetlosti

Između mešavina svih tih politika našao se najne očekivaniji primer obrazovnog uspeha – Finska. Svojim neočekivanim i doslednim uspehom na međunarodnim testiranjima učenika, najmanjim razlikama u uspehu na svetu kao i visokim mestom na tabeli ekonomske konkurentnosti, korporativne transparentnosti i opšte dobrobiti i kvaliteta života, ova mala nordijska zemlja s oko 5,5 miliona stanovnika osvetlila je drugačiji put ka ostvarenju obrazovnih i ekonomskih ciljeva u odnosu na onaj koji su predlagali anglo-američki narodi.

Zainteresovani i podstaknuti tim neobičnim primerom, obrazovni stručnjaci i kreatori javnih politika iz celog sveta posetili su tu nordijsku zemlju da bi otkrili tajnu njenog uspeha. Imao sam sreću da budem među njima. Tokom 2007. pružila mi se prilika da u Finsku odvedem manju grupu ljudi iz Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), da bi ispitali povezanost između uspeha zemlje i njenih strategija unapređenja razvoja (Hargravs, Halas i Pont, 2008).

Za razliku od mnogih drugih koji su se bavili tim pitanjem, nismo se oslanjali samo na sekundarne izvore, ali ni na razgovore s ljudima zaduženim za zakonodavstvo, niti na literaturu dostupnu iz područja obrazovanja. Posmatrali smo i razgovarali s učenicima, nastavnicima, školskim i lokalnim službenicima, univerzitetskim stručnjacima, kao i sa zaposlenima u Ministarstvu obrazovanja na najvišim funkcijama. Čitali smo istoriju i organizaciju finskog društva, pratili Nokiu, vodeću finsku firmu. Želeli smo da shvatimo tu zemlju i njenu istoriju kao i njene škole da bi mogli da objasnimo njen dramatičan ekonomski i obrazovni oporavak nakon pada Berlinskog zida i propasti finskih zaštićenih tržišta u Sovjetskom Savezu 1990. Kroz ta istraživanja ubrzo nam je postalo jasno da je vodeći stručnjak za prepoznatljivu finsku strategiju obrazovne reforme bio, i ostao, Pasi Sahlberg.

Sahlberg je odrastao u finskoj učiteljskoj porodici. Predavao je u finskim školama, a zatim i na univerzitetu. Nakon toga radio je za Ministarstvo obrazovanja, na primeni strategija profesionalnog razvoja nastavnika i direktora. Kao i svi vrhunski naučnici i anali-

tičari, Sahlberg je istovremeno bio u sistemu, ali i van njega. Kao odana, upućena osoba i čovek od poverenja, koji sada vodi jednu od najvažnijih finskih organizacija posvećenu inovacijama, poseduje bogato i verodostojno znanje obrazovnog i društvenog sistema Finske, koji se posetiocima često čine neobjašnjivi.

Napustivši Finsku zbog važne pozicije u Svetskoj banci, Sahlberg je imao sposobnost razumevanja, tumačenja i pružanja pomoći zemljama istočne Evrope, srednje Azije, severne Afrike i Bliskog istoka. Osim što je objavio niz važnih akademskih radova o svojoj zemlji, napisao je i važan državni izveštaj o Finskoj za Svet-sku banku.

Njegova uloga kao osobe unutar sistema od velike je važnosti. On nije zainteresovan samo za obrazovnu reformu u teorijskom smislu. Strastveno je odan i čvrsto povezan s učenicima, nastavnicima i zajednicima kojima su reforme i posvećene. Jedna od njegovih prepoznatljivih osobina je da nakon dolaska u neku zemlju, bilo gde u svetu, gde bi trebalo da proceni sistem, kao prvo održi čas matematike i druži se s učenicima u nekoj od srednjih škola.

Pasi Sahlberg je pomogao našoj grupi iz OECD, kao što će pomoći i čitaocima ove knjige da shvate zbog čega je finska reforma tako uspešna i zašto se nije pokazala kao odgovarajući model promene obrazovnog sistema anglo-američkih zemalja. On će pokazati da (se) Finska:

- razvija i ima sopstveno viđenje promene obrazovanja i društva koje je povezano s inkluzivnošću i kreativnošću, a ne pozajmljivanjem standardizovane vizije koja je stvorena na nekom drugom mestu,

- oslanja na veoma kvalitetne i dobro školovane nastavnike s odličnim univerzitetskim kvalifikacijama do nivoa magistra struke, koje zanimanje privlači zbog predane društvene misije, samostalnosti i podrške, nasuprot strategijama brzog primanja u struku nakon kratkotrajnog osposobljavanja i čestog menjanja nastavnika što se dešava u Engleskoj i SAD,

- poseduje strategiju obrazovanja učenika s posebnim vas-pitno-obrazovnim potrebama koja je inkluzivna i putem koje skoro polovina učenika u zemlji dobija neku vrstu posebne pomoći u učenju pre nego što završe devetogodišnje osnovno obrazova-

nje, za razliku od metoda posebnog obrazovanja putem zakonske identifikacije, stavljanja u posebne grupe i označavanja pojedinaca, čemu su sklone anglo-američke zemlje,

- razvija svest nastavnika za kolektivnu odgovornost u zajedničkom planiranju kurikuluma i dijagnostičkih procena, a ne za primenu propisanih kurikuluma i pripremanje učenika za standardizovane testove koje je pripremila centralna vlast,

- stvara komponentu između obrazovne reforme i kreativnog razvoja ekonomske konkurentnosti, kao i razvoja povezanosti društva, inkluzivnosti i zajedništva u širim društvenim okvirima.

Pasi Sahlberg nas podstiče da ne sledimo strategiju obrazovne reforme (on ih naziva bakterije), koje promovišu anglo-američke političke vođe i njihovi obrazovni savetnici, koji zbog ideoloških različitosti odbacuju moguće pouke finske obrazovne reforme. Države u kojima su se razvile i učvrstile visoke stope ekonomske nejednakosti reaguju samo na nestrpljenje javnosti za odlučnim rečima i kratkoročnim ciljevima. Sahlberg otkriva kako oni koji ne prihvataju finski model, zbog toga što je Finska mala zemlja, ne vide da u proseku većina američkih saveznih država ima isti broj stanovnika kao Finska, a one same donose odluke o obrazovnoj politici. Na tvrdnju da je Finska drugačija od SAD, Engleske ili Kanade (kao da Indija, Kina i Japan nisu!), Sahlberg odgovara da je finski narod korenito promenio svoj identitet i orijentaciju, što i druge zemlje mogu i moraju da urade.

U anglo-američkoj obrazovnoj reformi ima nerešenih pitanja na koja strategije napumpanih, stereoidnih reformi i nemilosrdne trke do vrha nikada neće imati odgovor, ali Sahlbergov rad može na to da pruži temeljno rešenje. Razlog nije to što je Sahlberg najverodostojniji stručnjak za finske reforme. Razlog je i taj što je, kao naučnik svetskog renomea i bivši stručnjak Svetske banke za niz zemalja i njihove obrazovne sisteme, oblikovao međunarodni pogled o obrazovnoj reformi, i iskoristio prednost nekoga van sistema da sve što u Finskoj izgleda poznato, drugima predstavi i učini potpuno novim.

Jedan od načina na koji nastavnici napreduju u struci je učenje od drugih nastavnika. Škole postaju bolje kada uče od drugih škola. Izolacija je neprijatelj svakog napretka. Mi smo potrošili dece-

nije na ukidanje izolacije nastavnika unutar i između naših škola. Sada je vreme da se ideologija isključivanja sruši u SAD i drugim anglo-američkim državama ako želimo da stvorimo reforme koje će podstaći učitelje da poboljšaju učenje svih učenika, posebno onih koji imaju najviše teškoća. U toj suštinskoj potrazi Pasi Sahlb-berg nesumnjivo je jedan od najboljih učitelja na svetu.

Endi Hargrivs

ZAHVALA

Pre nego što sam počeo da pišem ove redove otišao sam u knjižaru u komšiluku i pročitao zahvale u nekoliko knjiga drugih autora. Mnoge od njih su imale poduži spisak imena saradnika, prijatelja, ponekad i suparnika, koji su zaslužni za tu knjigu. U nekim slučajevima sam se pitao da li svi oni zaslužuju da budu pomenuti. Kada je o ovoj knjizi reč, možete da budete sigurni da su svi pomenuti imali određenu ulogu u njenom nastanku. Neki su doprineli manje, neki više, ali svaki doprinos je važan na svoj način.

Teško je napisati knjigu o nečemu što je blisko povezano s vašim životom i radom, a da povremeno ne zatražite mišljenje nekoga sa strane. Na moj rad na ovoj knjizi uticali su znanje, mudrost i iskustvo nekoliko bliskih saradnika i prijatelja. Njihova uverenost da bi priču o Finskoj trebalo podeliti s drugima bio je važan početni korak u pisanju knjige. Ipak, ako slušate samo one koji se s vama slažu, nećete napisati dobru priču. Prisetio sam se mudre poslovice svoje bake: ako svi razmišljamo isto, verovatno niko baš mnogo ne razmišlja. Zahvaljujem pouzdanim osobama koje su se usudile da mi protivreče ili da izraze zabrinutost, ali uvek s poštovanjem.

Posebnu zahvalu zaslužuju: Erki Aho, Liza Belzberg, Dejvid Berliner, Žan Klod Kotu, Linda Darling Hemond, Keri Fuller, Slavko Gaber, Kauko Hemeleinen, Endi Hargrivs, Tom Heč, Jarko Hautamaki, Hana Hajman, Henri Heikinen, Oli-Peka Heinonen, Marti Helstrem, Stefan Hajnman, Peter Jonson, Ben Levin, Henri Levin, Stefan Mirgatroj, Sera Mirtau, Hanel Niemi, Dejvid Oldroj, Lida Peters, Kari Pitkenen, Vera Salonen, Laura Servaž, Robert Švarc, Denis Širli i Vin Vink. Želim da zahvalim Semu Abramsu za njegovo kritičko prijateljstvo i pomoć pri uređivanju knjige.

Važan izvor inspiracije za pisanje ove knjige bili su desetine hiljada ljudi koje sam sretao na stotinama konferencija, seminara i simpozijuma. Oni su mi pomogli da bolje razumem i više poštujem složenost obrazovnih reform. Zato i nemam spreman odgovor zašto je u nekim zemljama reforma uspešnija, a u nekima nije. Jednostavno je predvideti razlike u kontekstu i ponuditi jednostavne odgovora na pitanje zašto su finski učenici uspešniji u međunarodnim testovima od većine drugih učenika. U tom smislu za mene

su ispitivanje, rasprava i kritika bili presudni za oblikovanje priče o razvoju obrazovanja u Finskoj. Moji strani studenti na Univerzitetu u Helsinkiju, takođe, su mi poslužili kao izvor nadahnuća dok smo raspravljali o tajnama finskog vaspitno-obrazovnog sistema, s pogledima i iskustvima drugačijim od onih koji imaju finski studenti. Zahvaljujem svim svojim studentima kao i onima koji su me slušali i učinili pisanje ove knjige uzbudljivim putovanjem i mojim ličnim napretkom.

Ova knjiga nastala je na bazi prethodnih verzija različitih delova mojih analiza, istraživanja i rasprava koje se mogu pronaći u radovima navedenim u literaturi. Važnu ulogu u poboljšanju kvaliteta mojih argumenata i preciznosti izražavanja u pričanju priče o Finskoj imali su recenzenti i urednici časopisa i zbirki tekstova u kojima su objavljivani moji prethodni radovi.

Večno sam zahvalan Petri za njenu neiscrpnu podršku i mudrost kojom mi je osvetljavala put u trenucima kada bi me snaga i volja napuštale.